

KHAI THÁC HOẠT ĐỘNG DỊCH Ở TRÊN LỚP

NGÔ VĂN ĐỨC *

1. Đặt vấn đề

Dịch là môn học của học viên tại chức ở học phần 7 và 8 với thời lượng mỗi học phần là 240 tiết. Với thời gian hạn hẹp như vậy nên các hoạt động ở trên lớp cần phải được khai thác một cách tích cực để học viên có thể nắm được bản chất của vấn đề, từ đó tự mình xử lý các văn bản một cách độc lập. Như vậy các hoạt động này cần phải được định hướng rõ ràng để ngay từ đầu người học xác định những gì mình phải làm và lĩnh hội được những gì qua từng buổi học. Với cách đặt vấn đề như vậy, người viết bài này gợi ý một số hoạt động dịch ở trên lớp với các cấp độ khác nhau để học viên có thể đạt được một số kỹ năng cần thiết trong dịch nói và dịch viết.

2. Rèn luyện kỹ năng dịch

Đối với học viên thì việc học dịch nên được coi như một giai đoạn nâng cao của thực hành tiếng. Như vậy việc nâng cao này sẽ nhằm mục đích gì? Như chúng ta biết, dịch là quá trình chuyển dịch nghĩa của các phát ngôn từ

ngôn ngữ nguồn sang ngôn ngữ đích dựa vào từng bối cảnh cụ thể, cho từng đối tượng cụ thể. Do đó, dịch viết cần được giải quyết từ cấp độ từ. Trước hết, do người dịch không hiểu được nghĩa của từ hoặc không tìm được nghĩa tương đương cho nên không dịch được. Một yếu tố nữa gây khó khăn cho người học dịch là sự kết hợp từ bất thường, hay một sự liên tưởng ở một góc độ nào đó trong văn bản. Để giải quyết vấn đề này, trên lớp nên có những loại bài dịch có những tình huống đòi hỏi người học dịch nhận biết và dịch theo hướng những gì tác giả muốn viết chứ không nên cố dịch nguyên văn, bởi làm như vậy có thể dẫn đến một sự gượng ép, không đảm bảo tính tự nhiên trong văn bản dịch và chất lượng bản dịch sẽ thấp.

Ví dụ. Dịch câu "*This dehumanizing enterprise, challenging the very basis of the universal Declaration of Human Rights and roundly condemned by the international community, in particular at the Durban World Conference against Racism, Racial Discrimination, Xenophobia and Related Intolerance*

* GV. Trường Đại học Ngoại ngữ Hà Nội

which labelled it a "crime against humanity", gives us all cause for thought and requires each and every one of us to exercise due vigilance."

Trong đoạn trên cụm từ *This dehumanizing enterprise*, hoặc *universal Declaration*, hoặc *to exercise due vigilance* có thể khiến người dịch khó tìm được từ tiếng Việt thoả đáng nếu không dựa vào bối cảnh của đoạn văn trên.

Cho nên sau khi cân nhắc toàn bộ ý và tư tưởng của đoạn văn, học viên đưa ra phương án dịch của mình, cuối cùng giáo viên đưa phương án gợi ý như:

"Hành động vô nhân đạo này là sự thách thức đối với vấn đề cơ bản nhất trong tuyên bố chung về quyền con người và đã bị cộng đồng quốc tế lên án kịch liệt tại hội nghị quốc tế Durban nhằm phản đối chủ nghĩa phân biệt chủng tộc, kì thị chủng tộc chủ nghĩa bài ngoại và những hiểm khích lẫn nhau khiến chúng ta suy nghĩ và phải cảnh giác."

Khi dịch từ tiếng Việt sang tiếng Anh, cần lưu ý một số hoạt động sau đây:

Trước hết, người dịch cần phân định được ranh giới cú pháp của các thành phần trong câu trên nền cú pháp của tiếng Anh. Điều đó có nghĩa là phải xác định được chủ thể, vị thể, bổ ngữ

và các thành phần khác của câu. Sau khi đã phân định được ranh giới cú pháp người dịch mới tiến hành dịch các cụm từ. Trong từng cụm từ lại có những mối liên kết nhất định, có thể những thành phần đó là thành phần đơn và cũng có thể là thành phần mở rộng. Do vậy, có thể phải chia tiếp thành những bộ phận với những liên kết của riêng nó. Cuối cùng người dịch mới đưa các cụm từ đó kết hợp với nhau theo nguyên tắc cú pháp của tiếng Anh. Khi làm động tác "lắp ráp" này người dịch cần chú ý trật tự từ của tiếng Anh, đặc biệt chú ý đến vị trí của các thành phần trạng ngữ chỉ phương thức hành động, thời gian cũng như địa điểm. Từ những nhận xét nêu trên, các hoạt động ở trên lớp nên tập trung vào các thao tác để rèn luyện các kỹ năng đó.

Ví dụ: Dịch câu *"Trong quá trình phát triển, cộng đồng dân tộc Mông đã lao động và tạo ra những giá trị văn hoá vật chất và tinh thần mang đậm sắc thái riêng."* → *"During a development process the Hmong ethnic minority group has worked and created values of material and spiritual culture characterised with its own identities."*

Việc xác định các thành phần của câu giúp học viên củng cố được kiến thức ngữ pháp, biết phân tích câu trên cơ sở ngữ pháp tiếng Anh. Nhưng muốn dịch đúng và hay còn phải phụ

thuộc vào nhiều yếu tố khác như văn phong, sắc thái nghĩa của các từ, cụm từ, tính liên kết, sự mạch lạc của bản dịch. Một kinh nghiệm cho thấy, người dịch nên sử dụng những từ, cụm từ mà họ biết chắc là đã được dùng trong các nguồn có độ tin cậy như các báo chính thống hoặc các tài liệu chuyên môn sâu. Do vậy, việc ghi chép của học viên trên lớp học là cần thiết.

Một câu hỏi đặt ra là có nhất thiết phải dịch tất cả những gì có trong văn bản nguồn hay không? Văn bản đó hoàn chỉnh tới mức tuyệt đối (xét từ góc độ ngôn ngữ) hay chưa? Vì vậy hoạt động này cũng cần phải thực hiện có cân nhắc giữa quan điểm dịch trung thành và dịch lấy thông tin. Trên thực tế không phải văn bản nguồn nào cũng đáp ứng được những chuẩn mực về ngôn ngữ, do đó người dịch có thể điều chỉnh nếu thấy hợp lý. Hợp lý ở đây nên hiểu là có thể “cắt tỉa” những gì trùng lặp, dư thừa.

Ví dụ: *“Tính đến thời điểm hiện tại, hầu hết những sản phẩm thủ công truyền thống của ta có mặt trên thị trường thế giới đều do thương nhân nước ngoài sang tận Việt Nam đặt hàng rồi tự mang về. Cũng có một vài làng nghề đã bắt kịp với sự phát triển của nền kinh tế thị trường, của sự phát triển của khoa học công nghệ, đã thiết lập website quảng cáo và cũng đã bước đầu quan tâm đến vấn đề bảo vệ*

thương hiệu như làng gốm Bát Tràng, nước mắm Phú Quốc.”

Việc lặp lại cụm từ “*sự phát triển*” trong văn bản nguồn không nhất thiết cần phải thể hiện trong văn bản dịch nữa.

Tạm dịch: *“To date, most of the traditionally hand-made products of Viet Nam existing in the world market have been ordered and brought home by foreign businessmen who arrived in Viet Nam. Some professional villages, such as Bat Trang ceramics village, Phu Quoc fish sauce, have kept pace with the development of the market economy as well as the technological science, created Website for advertisment and begun to take care of trademark protection.”*

Trên đây chỉ là một số ít những hoạt động cơ bản có thể giúp học viên định hướng những bước đầu tiên khi học dịch viết. Với những kiến thức cơ bản này học viên có thể sẽ vững vàng hơn khi bắt tay vào dịch viết.

3. Một số hoạt động học dịch nói ở trên lớp

Cùng với hoạt động dịch viết là hoạt động dịch nói. Dịch nói (interpreting) đòi hỏi người dịch phải có trí nhớ tốt, phản ứng nhanh, nói năng lưu loát cả hai thứ tiếng (ngôn ngữ

nguồn và ngôn ngữ đích). Vì đối tượng học dịch là những học viên mới tiếp xúc môn học mới mẻ này nên các hoạt động cần tiến hành theo một qui trình từ thấp lên cao, tạo tâm lý tự tin cho học viên.

A. Một số tài liệu dùng cho hoạt động dịch nói trên lớp

Tài liệu dùng để học dịch nói trên lớp của khối tại chức là các báo cáo chuyên đề lấy từ các buổi phát thanh của đài VOA - chương trình tiếng Anh đặc biệt, kèm theo nghe một số tin tức thời sự quốc tế. Đối với tiếng Việt, giáo viên có thể đọc hoặc ghi âm giọng của mình hoặc thu băng trên đài hoặc bản tin trên vô tuyến. Để hoạt động dịch nói trên lớp đạt kết quả, trước hết có thể cho cả lớp nghe toàn bộ bài một hoặc hai lượt. Mục đích của việc làm này là định hướng cho học viên nghe và dịch cái gì. Tuy không thể hiểu thấu đáo ngay được, nhưng phần nào người học được hỗ trợ để tập trung và chuẩn bị cho hoạt động dịch của mình sau đó theo một chủ điểm nhất định. Hoạt động tiếp theo là bắt đầu thực hành dịch đuổi (Consecutive interpreting). Ở giai đoạn đầu, người học chỉ nghe những đoạn ngắn, hoặc chỉ nghe từng câu. Có thể cho tập nghe từ hai đến ba lần. Để phát huy tính chủ động của học viên, nên đề nghị họ đưa ra phương án của mình. Lúc này giáo viên không nên

chứa ngay mà nên có những gợi ý, hướng dẫn và nhấn mạnh những chỗ cần thiết. Những hoạt động đó được lặp đi lặp lại nhiều lần sẽ giúp học viên nâng cao được kỹ năng dịch nói của mình. Việc tăng số câu cho một lần dịch có thể được thực hiện vào giai đoạn cuối của tiết học dịch nghe hoặc vào một lúc nào đó của buổi học tùy thuộc vào từng lớp hay khả năng của từng đối tượng, vào khả năng nhớ của từng người.

B. Ghi tốc kí

Đây là một hoạt động rất cần thiết trong hoạt động dịch, giúp người học nhớ lại được những gì mà họ đã nghe được. Người học ghi tốc kí có thể chọn cách riêng cho mình. Có thể ghi lại theo tuyến ngang, bám theo trình tự lời nói của người phát ngôn, hoặc có thể xếp thành cột dọc theo chức năng cú pháp. Ví dụ: "*Grasses provide excellent feed for grazing animals like cattle, sheep and goats.*" Trong trường hợp này những từ như *cattle, sheep, goats* sẽ được xếp vào một cột. Việc làm này sẽ giúp người học không bỏ sót thông tin, nhưng chỉ nên áp dụng đối với những ai có khả năng phân tích nhanh các chức năng cú pháp.

Đối với những cụm từ được nhắc lại nhiều lần hoặc bản thân người học đã biết, đã nhiều lần được nghe thì chỉ cần đánh một dấu kí hiệu riêng là đủ.

Nhưng vì không nhận ra được từ trong chuỗi lời nói, nên rất khó ghi lại được. Do đó, cần phải có thời gian và sự khổ luyện mới có thể thành công được.

4. Phần kết luận

Đối với học viên tại chức học dịch chính là để nâng cao và hoàn chỉnh những kỹ năng nghe, nói, đọc, viết của mình. Ngoài ra, học dịch còn bổ sung những kiến thức về ngữ pháp, khả năng phân tích văn bản, so sánh và đối

chiếu ngôn ngữ, nâng cao tư duy logic, suy đoán và liên tưởng. Đồng thời nó còn có giá trị giáo dục, bổ sung kiến thức lớn lao về mặt chính trị, khoa học và xã hội, do đó nó mang lại niềm say mê cho tất cả mọi người khi tham gia vào hoạt động đầy thú vị này. Muốn dịch tốt cần phải tổng hợp nhiều khả năng tư duy, khả năng cảm thụ ngôn ngữ và trình độ chuyên môn sâu của mình. ☐

